

KŪRYBIŠKUMUI UGDYTI PALANKI APLINKA LIETUVOS MOKYKLOSE

Rūta Girdzijauskienė

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Pastaraisiais dešimtmečiais kūrybiškumas tyrinėjamas kaip sudėtingas ir daugiamatis fenomenas asmenybės, visuomenės ir kultūros kontekste. Aplinka pripažįstama kaip reikšmingas kūrybiškumo plėtros veiksnys. Straipsnyje pagrindžiamas aplinkos vaidmuo plėtojant asmens kūrybines galias, pateikiama kūrybiškumui palankios aplinkos tyrimų apžvalga. Pristatomi pirmą kartą Lietuvoje atlikto tokio pobūdžio tyrimo, kuriuo siekta atkleisti kūrybiškumui ugdyti palankios aplinkos Lietuvos mokyklose ypatumus, rezultatai. Tyrimo duomenys parodė, kad bendras mokyklos veiklos kontekstas yra palankus mokinių kūrybiškumui ugdyti, tačiau menka mokinių kūrybiškumą ugdančių būdų įvairovė, mokytojai ne visada išvelgia savo ugdytinių kūrybines galias. Kaip didžiausi kūrybiškumo plėtros trukdžiai nurodomas didelis darbo krūvis, perkrautos mokymo programos, su tuo susijusi galimybių kūrybiškai veikti stoka.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: kūrybiškumo ugdymas, palanki aplinka, mokykla.

Abstract

Over recent decades creativity is investigated as a complex and multifold phenomenon in the context of a personality, society, and culture. Surroundings are recognized as a significant factor for development of creativity. The article substantiates the role of surroundings to the development of creative powers; a review on the research of the surroundings benevolent for creativity is presented there as well. Moreover, the results of the research on peculiarities of the surroundings benevolent for development of creativity at Lithuanian schools that has been carried out for the first time in Lithuania are introduced in the article. Three hundred and seventy-one pedagogues and four hundred and sixteen pupils from twelve schools have taken part in the research. The research data has showed that general context of school activity is benevolent for development of pupils' creativity, however, there is a lack of variety in methods that develop pupils' creativity, teachers insufficiently perceive creative powers of their pupils. Hard workload, overburdened curricula and, consequently, a lack of opportunities to act creatively are pointed out as the greatest obstacles to manifestation of creativity.

KEY WORDS: development of creativity, benevolent surroundings, school.

Įvadas

Šiuolaikinėje visuomenėje pabrėžiama geresnio žinių panaudojimo ir spartaus naujovių diegimo svarba, būtinybė plėtoti asmens kūrybinius gebėjimus. Tuo tikslu aktualu ugdyti savybes, kurios padėtų į pokyčius žvelgti kaip į galimybes, įgyvendinti naujas idėjas, skatinančias naujoves ir aktyvų dalyvavimą daugiakultūroje ir žiniomis grįstoje visuomenėje (Europos parlamento ir Tarybos sprendimas dėl Europos kūrybiškumo ir naujovių metų, 2009). Europos Komisijos komunikate „Įvairialypė ES naujovių strategija“ (Ten pat) teigiama, kad be švietimo naujovės neturi pagrindo. Švietimo sistema nuo ankstyvo asmens amžiaus turi ugdyti talentus ir puoselėti jų kūrybiškumą.

Kūrybiškumo ugdymo aktualumas išryškintas ir Lietuvos švietimo dokumentuose. Mokyklai keliamas reikalavimas „plėtoti dvasines, intelektines ir fizines asmens galias, ugdyti aktyvų, kūrybingą, atsakingą pilietį, įgijusį kompetencijas, būtinas sėkmingai socialinei integracijai ir mokymuisi visą gyvenimą“ (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2008, p. 8). Mokynys jau mokykloje turėtų tapti inicia-

tyvus ir kūrybiškas, t. y. gebėti kelti naujas idėjas, originaliai mąstyti, pritaikyti patirtį naujose situacijose, būti atviras pokyčiams, nebijoti neapibrėžtumo, nežinomybės, pagrįstos rizikos, aktyviai dalyvauti įgyvendinant naujas idėjas.

Šiuolaikinių mokslininkų darbuose kūrybiškumas nagrinėjamas kaip sudėtingas ir daugiatis reiškinys. Paskutiniaisiais dešimtmečiais kūrybiškumas analizuojamas asmenybės, visuomenės ir kultūros kontekste. Pripažįstama, kad kūrybiškumo plėtra daug priklauso nuo aplinkos, kurioje asmuo gyvena, mokosi, dirba, kuria.

Mokslininkų darbuose pabrėžiama, kad nepaisant asmens raiškos srities ar veiklos pobūdžio, kūrybiškumą puoselėjančiai aplinkai būdingi panašūs požymiai. G. Ekvall (1997), I. Dackert (2001), N. E. Sahlin (2001) teigimu, kūrybiškai aplinkai būdinga šilta atmosfera, bendrumo ir priklausomybės grupei jausmas, tarpusavio pasitikėjimas ir tolerancija, intelektinis smalsumas ir laisvės pojūtis, profesinė kompetencija ir intelektinė draugystė, galimybė dalytis idėjomis ir pagalba jų turintiesiems. Kiti mokslininkai (Solar, Segure, Dominguez, 1998; Penavos, 2000; West, Borrill, Dowson, Brodebeck, Shapiro, Howaqrd, 2003) skiria šiuos kūrybiškumui palankios aplinkos komponentus: kolegų tarpasmeniniai ryšiai ir palaikymas, grupės sąveika, veiklos produktyvumas, administracijos darbo pobūdis, bendroji organizacijos kultūra. Vokiečių tyrinėtojai D. Gebert (2002) ir E. Krause (2004) nurodo, kad kūrybiškai aplinkai būdinga atvira ir pasitikėjimo kupina atmosfera, permainų nebijojimas, asmeninės laisvės ir nonkonformizmo skatinimas, raginimas keistis ir tobulėti profesinėje srityje, orientacija į reikšmingus tikslus, smalsumo ir veiklos skatinimas stimuliuojant mokymosi ir darbo procesą. Pažymimi (Meissner, 1989) ir tokie kūrybiškumui palankios aplinkos bruožai: veiklos tikslų reikšmingumas, atvira komunikacija, informacijos laidumas, profesionali pagalba.

Analizuojant mokslininkų, tyrinėjusių kūrybiškumui ugdyti palankią mokyklos aplinką, darbus, ryškėja tendencijos aptarti bendrą mokyklos psichologinį klimatą, ugdymo proceso ypatumus, mokytojo asmenybę. S. Hunter, K. Bedels, M. Mumford (2005, 2007) detalizuoja kūrybiškumui palankios aplinkos požymius, kaip svarbiausius nurodydami pozityvius santykius, pakankamus materialinius išteklius, iššūkių buvimą, optimalų autonomijos laipsnį, nuolatinį intelektinės veiklos stimuliavimą, lankstumą ir informacijos sklaidos tolygumą, mokyklos bendruomenės narių veiklos integralumą. Pasak kai kurių autorių (Ferrari, Cachia, Punie, 2009), kūrybiškumui ugdyti ir inovatyviam mokymui įgyvendinti būtina atitinkama kultūra, kuriai būdingas rizikavimas, o ne klaidų vengimas. Turi būti laikomasi požiūrio, kad kūrybiškumas yra vertingas dalykas, pirmenybė teikiama kūrybiškumui ir inovatyvumui, t. y. gebėjimui rizikuoti, tyrinėjimui, nonkonformizmui. Tokios vertybės priešpriešinamos standartiškumui, paklusnumui, taisyklingumui.

Nors teorinių kūrybiškumui palankios aplinkos mokykloje svarstymų esama nemažai, tačiau empirinių tyrimų analizuojama problema aptikta vos vienas kitas. Lietuvoje kūrybiškumui ugdyti palanki aplinka netyrinėta. Todėl tyrimo o b j e k t u pasirinkta kūrybiškumui ugdyti palanki aplinka. Tyrimo t i k s l a s – atkleisti kūrybiškumui ugdyti palankios aplinkos Lietuvos mokyklose ypatumus. Tyrimo m e t o d a i : pedagoginės, psichologinės literatūros, švietimo dokumentų analizė, anketa mokytojams ir mokiniams.

1. Tyrimo metodologija

T y r i m o i m t i s . Tyrimas atliktas 2011 m. sausio mėnesį dvylikoje Lietuvos mokyklų (Vilniaus, Klaipėdos, Šilalės, Palangos, Telšių, Mažeikių, Viekšnių, Kybartų, Priekulės, Salantų): 6 gimnazijos, 5 pagrindinės, 1 vidurinė. Trys tyrime dalyvavusios mokyklos buvo iš didžiųjų Lietuvos miestų, keturios – iš rajonų centrų, penkios – iš miestelių. Mokyklos pasirinktos patogiosios netikimybinės atrankos būdu, todėl tyrimo išvados turi būti traktuojamas kaip žvalgomosios.

Į anketoje pateiktus klausimus atsakė dviejų dešimtų klasių mokiniai iš 12-os tyrime dalyvavusių mokyklų (iš viso 416 mokinių). Dešimtos klasės mokiniai pasirinkti neatsitiktinai. Šio amžiaus ugdytiniai mokosi tiek gimnazijose, tiek ir bendrojo lavinimo mokyklose, gerai pažįsta mokyklos bendruomenę bei veiklos ypatumus, gali kritiškai vertinti savo ir kitų patirtį. Į anketos klausimus atsakė panašus merginų (48,1 %) ir vaikinių (51,9 %) skaičius. Atsižvelgiant į mokyklų tipą mokiniai pasiskirstė taip: 7,2 % respondentų – iš vidurinių, 50,0 % – iš gimnazijų, 42,8 % – iš pagrindinių mokyklų. Tiek tyrime dalyvavusių mokyklų, tiek ir jose besimokančių dešimtos klasės mokinių pasiskirstymas pagal mokyklos tipą atitinka Lietuvoje veikiančių mokyklų tipų santykį (2011 m. Švietimo ministerijos duomenys: http://www.aikos.smm.lt/aikos/svietimo_ir_mokslo_institucijos.htm).

Tyrimo metu apklaustas 371 mokytojas (1 lentelė). Atsakyti į anketoje pateiktus klausimus prašyta visų mokytojų, kurie dirba tyrime dalyvavusiose mokyklose. Iš viso išdalyta 415 anketų, jas užpildė 89 % galimų respondentų. Gauti duomenys apie mokytojus rodo, kad tyrime dalyvavo patyrę pedagogai. Gana tolygus tiriamųjų pasiskirstymas pagal mokyklos tipą, dėstomą dalyką ir gyvenamąją vietą paskatino analizuoti duomenis atsižvelgiant į šiuos kintamuosius. Tačiau analizės išvadas galime vertinti tik kaip iš dalies patikimas, nes oficialių statistinių duomenų apie mokytojų pasiskirstymą pagal minėtus kintamuosius nesama.

1 lentelė

Kūrybiškumui ugdyti palankios mokyklos aplinkos tyrime dalyvavę mokytojai (% , sk.)

Lytis		Stažas				Mokyklos tipas		
Moterys	Vyrai	Iki 5 m.	6–10 m.	11–15 m.	15 ir daugiau m.	Pagrindinė	Vidurinė	Gimnazija
87,3	12,7	7,8	10,0	15,1	67,1	21,3	33,2	45,6
324	47	29	37	56	249	79	123	169
Dėstomas dalykas						Gyvenamoji vieta		
Pradinės klasės	Kalbos	Tikslieji ir gamtos mokslai	Menai	Socialiniai mokslai	Kita	Miestelis	Rajono centras	Miestas
18,3	28,6	21,0	13,5	10,2	8,4	34,0	25,3	40,4
68	106	78	50	38	31	126	94	150

T y r i m o i n s t r u m e n t a s . Atliekant tyrimą pateikta anketa mokytojams ir mokiniams. Anketą mokytojams sudarė 4 uždarojo tipo klausimai, kuriais tikėtasi išsiaiškinti, *ar, mokytojų manymu, bendras mokyklos veiklos kontekstas yra palankus mokinių kūrybiškumui ugdyti, kaip plėtojamas mokinių kūrybiškumas, kokie didžiausi trukdžiai jam atsiskleisti, ar mokytojai išvelgia savo ugdytinių kūrybines galias.*

Literatūros šaltinių analizė padėjo atrasti atsakymą į klausimą, kokiais požymiais apibūdinama kūrybiškumui palanki aplinka mokykloje. Remiantis daugelio tyrinėtojų (Ferrari, Cachia, Punie, 2009; Beghetto, 2007; Penavos, 2000; Fasko, 2001; 2009; Urban, 2003; Panek, 1992; Ponomarova, 1980; Baer, 1998; Kaufmann, 2003; Amabile, Shatzel, Moneta, Kramer, 2004; Hunter, Bedels, Mumford, 2005; ir kt.) išvalgomis daryta prielaida, kad kūrybiškumo plėtrai reikšmingą įtaką daro: 1) bendras mokyklos veiklos kontekstas; 2) kūrybiškumo plėtros būdų taikymas ugdymo procese. Kūrybiškumui palankus bendras mokyklos veiklos kontekstas pasireiškia per pedagoginių naujovių skatinimą, kūrybiškumą plėtojančių metodų taikymą, kūrybingo darbo lyderių palaikymą, informacijos mokykloje sklaidos intensyvumą ir laidumą, mokyklos bendruomenės siekį ugdyti mokinių kūrybiškumą. Išskirti svarbiausi konkretūs kūrybiškumo plėtros būdai: mokinių skatinimas kelti idėjas, rizikuoti, ieškoti alternatyvių problemos sprendimo būdų, pasirinkimo galimybių sudarymas, pagalba mokiniams kūrybos procese. Siekiant išsiaiškinti, ar, pedagogų manymu, jų mokykla orientuota į mokinių kūrybiškumo ugdymą ir ar jie patys tam skiria dėmesio, mokytojų prašyta nurodyti, ar jie sutinka su bendrą mokyklos veiklos kontekstą ir kūrybiškumą ugdančių būdų taikymo pobūdį atskleidžiančiais požymiais (atsakymo variantai: sutinku; labiau sutinku nei nesutinku; nei sutinku, nei nesutinku; labiau nesutinku nei sutinku; nesutinku).

Domėtasi, kas trukdo pedagogams ugdyti mokinių kūrybiškumą. Remiantis kūrybiškumo kliūtis analizavusių autorių (Ferrari, Cachia, Punie, 2009; Beghetto, 2007; Gebert, 2002; Krause, 2004; Ekval, 1997, Dackert, 2001; Sahlin, 2001; Grakauskaitė-Karkockienė, 2006 ir kt.) išvalgomis, pateikti 10 dažniausiai mokslinėje literatūroje minimų treiginių. Jie suskirstyti į 3 kategorijas: mokyklos aplinka (nepakankamas kūrybinių iniciatyvų palaikymas, teigiamo požiūrio į kūrybiškumą stoka; pernelyg stipri mokytojo / mokinių veiklos kontrolė; sunkiai keičiama mokyklinio gyvenimo rutina), darbo klasėje pobūdis (didelis darbo krūvis, su tuo susijęs laiko trūkumas; didelis mokinių skaičius klasėje; mokymo procese vyraujanti orientacija į žinias; perkrauta mokymo programa, su tuo susijusi laisvės ir galimybių dirbti / mokytis kūrybiškai stoka), vidiniai kintamieji (abejonės, ar verta keisti įprastą darbo stilių; baimė būti nesuprastam, sulaukti kritikos, priekaištų; žinių ir supratimo, kaip ugdyti(s) kūrybiškumą, stoka). Pedagogai surangavo pateiktus teiginius nuo 1 (daro didžiausią neigiamą įtaką) iki 10 (daro mažiausią neigiamą įtaką).

Atliekant tyrimą daryta prielaida, kad kūrybiškumui didelę įtaką daro mokytojo požiūris į mokinį, tikėjimas jo kūrybinėmis galiomis. Anketoje mokytojams pateikėme 25 asmenybės savybes ir prašėme pažymėti penkias būdingiausias jų mokiniams. Tarp išskirtų asmenybės charakteristikų nurodyta 12 būdingų kūrybiškai asmenybei, kitos 13 savybių su kūrybiškumu nesusijusios. Kūrybiškai asmenybei būdingos savybės suskirstytos į 3 kategorijas (remiantis Urban; 2003): motyvacija (žinių troškimas, smalsumas, naujumo poreikis), neapibrėžtumo toleravimas (drąsa rizikuoti, atvirumas nau-

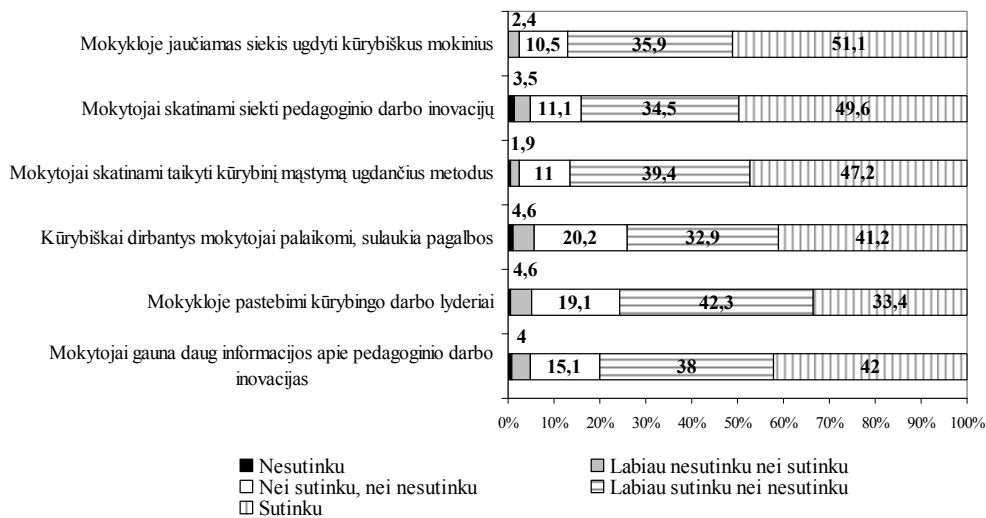
jam patyrimui, nekonformizmas), divergentinis mąstymas (idėjų gausa, gebėjimas suorientuoti naujose situacijose, originalumas), gebėjimas atlikti užduotį (atkaklumas, dėmesio koncentracija, išvermingumas).

Anketoje mokiniams pateiktos 3 uždarojo tipo klausimų grupės, padėjusios atsakyti į klausimus: kaip mokiniai vertina kūrybiškumo ugdymo galimybes mokykloje; kokie yra kūrybiškumo trukdžiai mokykloje; kuriose pamokose optimaliai plėtojamas kūrybiškumas? Siekiant atsakyti į pirmą ir antrą klausimus, mokiniams pateikti tie patys kaip ir mokytojams kūrybiškumo plėtros būdų ir kliūčių aprašai. Teiginiai ir atsakymo variantai formuluoti analogiškai kaip ir pedagogams. Taip norėta palyginti abiejų tiriamųjų grupių atsakymus į minėtus klausimus. Papildomai mokinių teirautasi, kokių dalykų pamokose geriausiai atsiskleidžia jų kūrybiškumas (mokiniai galėjo nurodyti keletą dalykų).

Gauti tyrimo duomenys apdoroti SPSS programos 13 versija.

2. Tyrimo rezultatai

Išanalizavus mokytojų atsakymus į klausimą, ar palanki kūrybiškumui ugdyti aplinka jų mokykloje, paaiškėjo, kad beveik pusė mokytojų sutinka su tuo, jog jų mokykloje akivaizdžiai jaučiamas siekis būti kūrybiškus ir iniciatyvius mokinius ugdančia bendruomene, pedagogai skatinami kelti ir įgyvendinti su pedagoginio darbo inovacijomis susijusias idėjas, taikyti mokinių savarankišką mokymąsi, kūrybinį mąstymą ugdančius metodus (1 paveikslas).

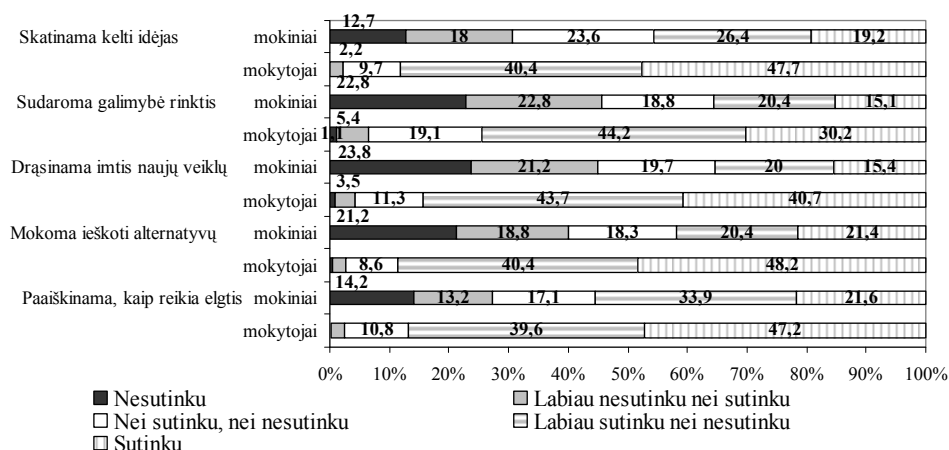
1 pav. Mokytojų nuomonė apie kūrybiškumui ugdyti palankią aplinką mokykloje (%)

Nustatyta keletas statistiškai reikšmingų ryšių ($p < 0,05$) tarp kūrybiškumui palankios aplinkos vertinimo ir respondentų lyties, darbo stažo, dėstomų dalykų, gyvenamosios vietos, mokyklos tipo. Remiantis tyrimo duomenimis galima teigti, kad:

- miesto mokykloms būdingas didesnis siekis ugdyti kūrybiškus mokinius (su teiginiu sutiko 56,7 % didžiųjų miestų mokytojų, mažuose miesteliuose tokių pedagogų aptikta tik 41,3 %), taip pat kūrybingo darbo lyderių tarp mokytojų buvimas (analogiškai 44,7 % ir 28,6 %);
- gimnazijose jaučiamas stipresnis mokytojų kūrybinių iniciatyvų palaikymas (pvz., su teiginiu sutiko 46,7 % gimnazijų ir tik 33,3 % pagrindinių mokyklų mokytojų), esama daugiau mokytojų lyderių (analogiškai 40,8 % ir 24,1 %);
- kūrybinei veiklai aktualus informacijos teikimas sklandžiau vyksta pagrindinėse mokyklose (su teiginiu sutiko 50,6 % pagrindinių mokyklų ir tik 37,3 % gimnazijos pedagogų); didžiausią informacijos stygių jaučia socialinių mokslų dalykų mokytojai (su teiginiu sutiko tik 26,3 % minėtų dalykų ir net 52,9 % pradinių klasių mokytojų);
- mokytojai, kurių stažas – iki 5 metų, mažiau jaučia mokyklos siekį ugdyti mokinių kūrybiškumą (pvz., su teiginiu sutiko 60,7 % daugiau nei dešimties metų darbo stažą turinčių ir tik 37,9 % mokykloje pradedančių dirbti mokytojų), rečiau pastebi sektino pavyzdžio kolegų (analogiškai 43,2 % ir 27,6 %), jaučia nepakankamą kūrybinių iniciatyvų palaikymą (analogiškai 46,4 % ir 20,7 %).

Siekdami išsiaiškinti, kaip ugdomas mokinių kūrybiškumas pamokose, mokytojams ir mokiniams pateikėme teiginius, apibūdinančius kūrybingumo skatinimo būdus. Gauti duomenys pateikiami 2 paveiksle. Kaip galime pastebėti, pedagogų nuomone, kūrybiškumui ugdyti pamokose skiriama daug dėmesio. Pavyzdžiui, beveik pusė tyrime dalyvavusiųjų sutinka su teiginiu, kad moko mokinius ieškoti alternatyvų, mąstyti, kaip būtų galima įdomiau, originaliau atlikti užduotis. Tačiau tik ketvirtadalis pripažįsta, kad žino ir taiko kūrybiškumą ugdančius mokymo metodus, o trečdalis nuogaustauja, jei kūrybinė veikla užima daugiau laiko nei planuota, jei suyra įprastas pamokos ritmas ar klasės drausmė.

Nustatyta, kad mokytojų ir mokinių nuomonės daugeliu atvejų skiriasi. Pavyzdžiui, tris kartus mažiau mokinių sutinka su teiginiais, kad jie yra drąsinami imtis naujų veiklų, kelti kūrybines idėjas. Dvigubai mažiau dešimtokų sutinka, kad yra skatinami ieškoti alternatyvų, jiems paaiškinama, kaip derėtų veikti kūrybiškai. Išsamesni duomenys apie mokytojų ir mokinių atsakymų skirtumus pateikiami 2 paveiksle.

2 pav. Mokytojų ir mokinių nuomonės apie kūrybiškumo ugdymo būdų taikymą pamokoje (%)

Išryškėjo ir keletas statistiškai reikšmingų ryšių ($p < 0,05$) tarp mokytojų nuomonių apie kūrybiškumą ugdančių metodų taikymą ir respondentų lyties, stažo, dėstomo dalyko, gyvenamosios vietos, mokyklos tipo. Ryškiausias skirtumas nustatytas tarp dalykų mokytojų: pradinėse klasių, menų ir socialinių mokslų dalykus dėstantys pedagogai skiria daugiau dėmesio mokinių kūrybiškumui ugdyti. Gerokai daugiau tarp pritarusiųjų teiginiams yra pradinėse klasių ir menų mokytojų. Pavyzdžiui, mokiniams teikia pasirinkimo laisvę, sudaro galimybę rinktis veiklą, užduočių atlikimo būdus 38,2 % pradinėse klasių ir net 44,0 % menų mokytojų. Tuo tarpu su teiginiu sutikusių kalbų ir socialinių mokslų dalykų pedagogų, pasirinkusių tokį atsakymo variantą, buvo gerokai mažiau (atitinkamai 25,5 % ir 23,1 %). Be to, tyrimo duomenys parodė, kad:

- pagrindinėse mokyklose kūrybiškumą ugdančiosios metodai taikomi dažniau nei gimnazijose, pavyzdžiui, kad mokinius skatina kelti idėjas, sutiko 36,7 % pagrindinėse mokyklose ir tik 23,7 % gimnazijose dirbančių mokytojų;
- didesnę dėmesį kūrybiškumui skiria didesnę stažą turintys mokytojai, pavyzdžiui, su teiginiu, kad mokinius drąsina imtis naujų veiklų, išbandyti neįprastus veiklos būdus, sutiko tik 24,2 % iki dešimties metų darbo stažo turinčių ir net 44,2 % daugiau nei dešimt metų mokykloje dirbančių mokytojų.

Analizuojant mokinių tyrimo duomenis paaiškėjo, kad dažniau teiginiams pritaria merginos. Pavyzdžiui, su teiginiu, kad pamokų metu skatinama kelti idėjas, sutiko trečdalis merginų (33,8 %) ir beveik tris kartus mažiau vaikų (13 %). Kūrybiškumui ugdytis daugiau galimybių išvelgia rajonų centruose ir mažuose miesteliuose besimokantys mokiniai. Pavyzdžiui, su teiginiu, kad mokoma ieškoti alternatyvų, atlikti užduotis įvairesniais, įdomesniais būdais, sutiko daugiau nei trečdalis miestelių mokinių (35 %), penktadalis tiriamųjų iš rajonų centrų (21 %) ir tik dešimtadalis – iš didžiųjų miestų (8,1 %).

Tiek mokytojų, tiek ir mokinių prašyta įvertinti kūrybiškumo ugdymui (si) neigiamą įtaką darančių veiksnių reikšmingumą (3 lentelė). Mokiniai kaip didžiausią kūrybiš-

kumo trukdį mini baimę būti nesuprastiems, sulaukti kritikos, priekaištų. Tiek tyrime dalyvavę mokytojai, tiek ir mokiniai kaip vieną didžiausių kūrybiškumo kliūčių nurodo didelį darbo krūvį, perkrautas mokymo programos ir su tuo susijusių galimybių kūrybiškai veikti stoka. Bendras mokyklos darbo klimatas, abiejų respondentų grupių nuomone, mažiausiai trukdo skleisti kūrybiškumui.

3 lentelė

Kūrybiškumo trukdžių reikšmingumas:
mokytojų ir mokinių vertinimo palyginimas

Kūrybiškumo trukdžiai	Vieta	
	Mokytojai	Mokiniai
Nepakankamas kūrybinių iniciatyvų palaikymas, teigiamo požiūrio į kūrybiškumą stoka	8	10
Pernelyg stipri mokytojo / mokinių veiklos kontrolė	7	9
Sunkiai keičiama mokyklinio gyvenimo rutina	5	7
Didelis darbo krūvis, su tuo susijęs laiko trūkumas	2	2
Didelis mokinių skaičius klasėje	3	8
Mokymo procese vyraujanti orientacija į žinias	4	5
Perkrauta mokymo programa, su tuo susijusi laisvės bei galimybių dirbti / mokytis kūrybiškai stoka	1	3
Abejonės, ar verta keisti įprastą darbo / mokymosi stilių	6	4
Baimė būti nesuprastam, sulaukti kritikos, priekaištų	9	1
Žinių ir supratimo, kaip ugdyti(s) kūrybiškumą, stoka	10	6

Mokinių klausta, per kurias pamokas, jų manymu, geriausiai atsiskleidžia kūrybiškumas. Jų atsakymai pasiskirstė taip:

• Dailė	40,7 %	• Kūno kultūra	6,2 %
• Muzika	21,6 %	• Matematika	3,8 %
• Lietuvių kalba	12,4 %	• Anglų kalba	2,9 %
• Technologijos	12,1 %	• Biologija	2,9 %

Daugiausia galimybių atsiskleisti kūrybiniais gebėjimams mokiniai išvelgia meno dalykų pamokose. Tik dešimtadalis tiriamųjų lietuvių kalbos (ir technologijų) pamokas vertina kaip sudarančias sąlygas kūrybiškumui plėtotis. Galimybių kitų dalykų pamokose ugdyti savo kūrybines galias išvelgia vos keletas respondentų.

Mokytojų prašėme iš 25 nurodytų asmenybės savybių išskirti 5, kurios būdingiausios jų mokiniams. Apibendrinti tyrimo rezultatai pateikiami 4 lentelėje.

Mokytojų nurodytos jų mokiniams būdingos savybės

Mokinių savybės	Jas nurodę mokytojai (%)	Mokinių savybės	Jas nurodę mokytojai (%)
Tingumas	55,2	Abejingumas	35
Išsiblaškymas	49,5	Pasyvumas	34,7
Smalsumas	44,4	Komunikabilumas	34,4
Naujumo poreikis	40,6	Linksmumas	34,4
Neatsakingumas	36,9	Baimė suklysti	32,8

Kaip galime pastebėti, tarp 10 dažniausiai nurodytų savybių dominuoja neigiamas mokinių vertinimas. Jie, pusės mokytojų manymu, yra tingūs, išsiblaškę. Tik dvi kūrybiškai asmenybei būdingos savybės (smalsumas, naujumo poreikis) išskiriamos tarp dažniausiai minimų. Toks mokytojų vertinimas vargu ar gali daryti teigiamą įtaką mokinių pasitikėjimui savo kūrybinėmis galiomis, savarankiškumo ir iniciatyvumo ugdymuisi.

Išvados

Kūrybiškumo tyrinėtojai pripažįsta, kad nepaisant žmogaus veiklos pobūdžio, kūrybiškumui palankios aplinkos charakteristikos yra panašios. Kartu teigiama, kad palankios aplinkos požymių reikšmingumas gali skirtis atsižvelgiant į įvairius kintamuosius (veiklos pobūdį, keliamus tikslus, kultūros tradicijas ir kt.). Tyrimų, atskleidžiančių kūrybiškumui palankios aplinkos bruožus edukaciniuose kontekstuose, nėra gausu. Amerikiečių psichologų (Hunter, Bedels, Mumford, 2005) atliktoje kūrybinio klimato problematiką analizuojančių publikacijų apžvalgoje aptikta vos keletas straipsnių kūrybiškumui palankios atmosferos mokykloje tema. Nepavyko aptikti ir lyginamųjų kūrybiškumui palankios aplinkos tyrimų, atsižvelgiant į įstaigos ar organizacijos veiklos pobūdį, konkrečios šalies kultūrinį ar švietimo kontekstą.

Šiame straipsnyje pristatomo tyrimo rezultatai leidžia aptarti, ar palanki kūrybiškumui aplinka Lietuvos mokyklose. Didžioji dauguma tyrime dalyvavusių Lietuvos pedagogų sutinka su tuo, kad jų mokykloje palaikomi kūrybiškai dirbantys mokytojai, skatinamos pedagoginio darbo inovacijos, esama pakankamai galimybių dalytis idėjomis, mokykloje aiškiai išreikštas siekis būti kūrybiškus ir iniciatyvius mokinius ugdančia bendruomene.

Tyrimo duomenys apie kūrybiškumo ugdymo pamokose būdus rodo, kad mokytojai skatina mokinius kelti idėjas, svarstyti apie jų įgyvendinimo būdus, drąsina imtis naujų veiklų. Tačiau pedagogų ir mokinių nuomonės apie kūrybiškumui palankią aplinką mokykloje skiriasi. Su daugeliu teiginių sutinka du arba tris kartus mažiau mokinių nei mokytojų. Abiejų respondentų grupių nuomonės sutampa tik įvardijant svarbiausius kūrybiškumo trukdžius: didelis darbo krūvis, perkrautos mokymo programos, su tuo susijusi galimybių kūrybiškai veikti stoka.

Palyginus mokytojų ir mokinių atsakymus pagal demografinius kintamuosius paaiškėjo keletas tendencijų. Miesto mokykloms būdingas ryškesnis siekis ugdyti kūrybiškus mokinius, čia tarp mokytojų yra kūrybiškumo pavyzdžių, didesnę darbo stažą turintys mokytojai skiria daugiau dėmesio mokinių kūrybiškumui ugdyti, o pagrindi-

nėse mokyklose kūrybiškumą ugdatys metodai taikomi rečiau nei gimnazijose. Daugiau galimybių plėtoti kūrybiškumą išvelgia merginos bei rajonų centruose ir mažuose miesteliuose besimokantys mokiniai.

Gauta 2012 04 28
Pasirašyta spaudai 2012 11 05

Literatūra

- Amabile, T., Shatzel, E., Moneta, G., Kramer, S. (2004). Leader behaviors and the work environment for Creativity. *Leadership Quarterly* 15: 5–33.
- Baer, J. (1998). The case for domain specificity in creativity. *Creativity Research Journal* 11: 173–177.
- Beghetto, R. A. (2007). Does creativity have a place in classroom discussion? Prospective teachers' response preferences. *Thinking Skills and Creativity* 2: 1–9.
- Dackert, I. (2001). *Integration and creative experiences after a merger of two organizations within the Social Insurance Service*. Lund, Sweden: Lund University, Department of Psychology.
- Ekval, G. (1997). Organizational conditions and levels of creativity. *Creativity and Innovation Management* 6: 195–205.
- Europos parlamento ir Tarybos sprendimas dėl Europos kūrybiškumo ir naujovių metų. (2009). Prieiga internetu: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0159:FIN:LT:HTML> [žiūrėta 2012 02 01].
- Fasko, D. (2001). Education and creativity. *Creativity Research Journal* 13: 317–328.
- Ferrari, A., Cachia, R., Punie, Y. (2009). *Innovation and Creativity in Education and Training in the EU Member States: Fostering Creative Learning and Supporting Innovative Teaching. Literature review on Innovation and Creativity in E&T in the EU Member States*. ICEAC.
- Gebert, D. (2002). *Leadership and innovation*. Stuttgart: Kohlhammer.
- Grakauskaitė-Karkockienė, D. (2006). *Kūrybos psichologijos pagrindai*. Vilnius: Logotipas.
- Hunter, S., Bedels, K., Mumford, M. (2005). Dimensions of Creative Climate: A General Taxonomy. *Korean Journal of Thinking and Problem Solving* 15: 97–116.
- Hunter, S., Bedels, K., Mumford, M. (2007). Climate for Creativity: A Quantitative Review. *Creativity Research Journal* 15: 69–90.
- Kaufmann, G. (2003). Expanding the mood-creativity equation. *Creativity Research Journal* 15: 131–135.
- Krause, D. E. (2004). *Power and trust in innovative processes: An empirical contribution to a theory on leadership*. Wiesbaden: Gabler.
- Meissner, W. (1989). *Innovation and organization. The introduction of innovative processes in organizations*. Stuttgart: Verlag für Angewandte Psychologie.
- Panek, W. (1992). *Psychologiczne uwarunkowania rozwoju uczniów zdolnych oraz wpływ na ich funkcjonowanie w sytuacjach szkolnych i rodzinnych*. Białystok.
- Penavos, J. C. (2000). *Creativity: Human capital for social development*. Prieiga internetu: <http://homepage.mac.com/penagoscorzo/creatividad.2000/creatividad.html> [žiūrėta 2012 01 15].
- Ponomariow, J. A. (1980). *Cechy osobowości twórczej i twórcze predyspozycje*. Kraków.
- Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos. (2008). Vilnius: Švietimo plėtotos centras.
- Sahlin, N. E. (2001). *Kreativitens filosofi*. Nora: Nya Doxa.
- Solar, M. I., Segure, T., Dominguez, L. (1998). Los estilos comunicativos y sus efectos en la creatividad de los alumnos: Un aporte a los objetivos fundamentales transversales de la educación básica. *Pensamiento Educativo* 22: 259–273.
- Urban, K. K. (2003). Towards a componential model of creativity. In: D. Ambrose, L. M. Cohen, A. J. Tannenbaum (eds.). *Creative intelligence: Toward theoretic integration*. Cresskill, NJ: Hampton Press, p. 81–112.
- West, M., Borrill, C., Dowson, J., Brodebeck, F., Shapiro, D., Howaqr, B. (2003). Leadership clarity operating, team innovation in two different environments. *Leadership Quarterly* 14: 393–410.

THE SURROUNDINGS BENEVOLENT FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVITY AT LITHUANIAN SCHOOLS

Rūta Girdzijauskienė

Summary

In modern society the urgency of a more efficient application of knowledge, a rapid implementation of novelties, and a necessity to develop a person's creative abilities are emphasized. Therefore, it is important to develop such features that allow perception of changes as of opportunities as well as realization of new ideas which encourage innovations and active participation in multicultural and knowledge-based society. Educational system has to develop talents and foster their creativity from an early age. A pupil already at school should become initiative and creative, i.e. to be able to raise new ideas, to think originally, to use experience in new situations, to be open to changes, not to be afraid of indetermination, of the unknown, of reasonable risk, to participate actively in implementation of new ideas.

In the works of contemporary scientists creativity is investigated as complex and manifold phenomenon. During the late decades creativity has been analyzed in the context of a personality, society, and culture. It is recognised that development of creativity for the most part is dependent on the surroundings where a person lives, learns, works, and creates.

Surroundings benevolent for creativity are intricate and diverse phenomenon. In the works of scientists it is emphasized that, irrespectively to the sphere of creativity expression, or the type of work, similar indications are characteristic to the development of creativity: warm atmosphere, sense of commonness and belonging to a group, mutual trust and tolerance, intellectual curiosity and a feeling of freedom, professional competence, an opportunity to share ideas and help to those having ideas, interpersonal relations and support of colleagues, relation in a group, productivity of activity, character of work of administration, general culture of an organization.

Though there are a lot of theoretical discussions about the surroundings benevolent for creativity at school, however, empiric research on the problem analyzed is scarce. In Lithuania the situation of development of creativity has not been investigated. Therefore, surroundings benevolent for the development of creativity at a Lithuanian school has been chosen as the object of the research. The aim of the research – to reveal the peculiarities of the surroundings benevolent for the development of creativity at Lithuanian schools. The methods of the research: analysis of pedagogic, psychological literature, a questionnaire to teachers and pupils.

The research has been carried out in 12 Lithuanian schools including 6 gymnasiums, 5 comprehensive, and 1 secondary school. Three schools that took part in the research were from cities, 4 from district centers, and 5 from towns. Such a wide range of the respondents assured the validity of the research results. Four hundred and sixteen tenth form pupils and 371 Lithuanian teachers answered the questionnaire.

The research aimed at revealing if school environment was benevolent for the development of pupils' creativity; if conditions for the development of pupils' creativity were created; what was hindering the development of creativity; if teachers were able to discover creative potencies of their pupils; in which lessons creativity was developed most optimally. The questionnaires presented to teachers and pupils were prepared in such a way that the answers to some questions of both groups could be compared.

The analysis of literature sources has helped to find the answer to the question what features are used to describe the surroundings benevolent for creativity at school. Referring to the insights of many researchers, a presumption has been made that development of creativity is significantly influenced by: 1) general context of school activity, 2) application of the methods of development of creativity in educational process. General context of school activity benevolent for creativity manifests itself through encouragement of pedagogic innovations, application of methods stimulating creativity, support of leaders of creative work, intensity and conductivity of dissemination of information at school, aim of school community to develop pupils' creativity. The most important specific ways of development of creativity have been excluded: encouragement of pupils to raise ideas, to risk, to look for alternative ways of solution to a problem, provision of choice opportunities, help to pupils in the process of creation. With the aim to reveal if, in opinion of the pedagogues, their school is oriented towards development of pupils' creativity, and if they themselves pay attention to this, teachers have been asked to point out whether they agree with the indications revealing general context of school activity as well as with character of application of the methods developing creativity (answer variants: Agree; More agree than disagree; Neither agree, nor disagree; More disagree than agree; Disagree).

It has been inquired what prevents pedagogues from developing pupils' creativity. Referring to the insights of the authors who investigated obstacles to creativity, 10 propositions, most often mentioned in scientific literature, were presented. They were distributed into 3 categories: school environment (insufficient support to creative initiatives; a lack of positive approach to creativity; too strong control of a teacher's/a pupil's activity; school life routine which is difficult to change), type of work in class (hard workload and, consequently, a lack of time; a big number of pupils in class; orientation towards knowledge prevailing in teaching process; overburdened curriculum and, consequently, a lack of freedom and opportunities to work/learn creatively), inner variables (doubts whether it is worth to change habitual work style; a fear of being not understood, to receive criticism, reproaches, a lack of knowledge and understanding how to develop creativity). Pedagogues ranked the presented propositions from 1 (has the biggest negative influence) to 10 (has the least negative influence).

The research data shows that vast majority of teachers who took part in the research agree with the proposition that at their school surroundings are benevolent for the development of pupils' creativity, pedagogues encourage pupils to raise ideas and discuss the ways of their realization. Only a fourth of teachers admit that they know and apply the methods stimulating creativity, and almost a third feel worried when rhythm of a lesson breaks down or more time is consumed due to creative activity. Opinions of teachers and pupils about the surroundings benevolent for creativity at

school differ. The number of pupils who agree with majority of propositions describing the surroundings benevolent for creativity is two or three times smaller than the number of teachers.

According to pupils, mostly their creativity is encouraged in the lessons of art subjects (art, music). A tenth of the subjects estimate lessons of Lithuanian language (as well as lessons of technologies) as the ones that provide conditions for development of creativity. Only some respondents notice opportunities to develop their creative powers in the lessons of other subjects.

Both teachers and pupils point out high workload, overburdened curriculum and, consequently, lack of freedom and opportunities to work and study creatively as the greatest obstacles to creativity. Pupils fear being not understood, receiving criticism, reproaches much more than teachers.

Having compared teachers' answers in accordance with gender, work record, the subject taught, place of residence, type of the school they work in, some tendencies revealed. City schools are characteristic of a more distinct aim to educate creative pupils as well as of examples of creativity among teachers, teachers with a longer work record devote more attention to the development of pupils' creativity, and in gymnasiums developing creativity are applied more rarely than in comprehensive schools methods.